

- שם העבודה : הקשר בין תפיסת אקלים חברתי לבין הזדקנות מוצלחת אצל אנשים עם פיגור שכלי
- שנה : יוני, 2010
- מס' קטלוגי : 571
- שם המגיש : האלה (עבאס) אבו עיד
- שם המנחה : ד"ר אילנה דובדבני
- עבודת גמר לתואר "מוסמך האוניברסיטה", אוניברסיטת חיפה, הפקולטה למדעי רווחה ובריאות, בית הספר לעבודה סוציאלית

תקציר המחקר

מטרת המחקר

הזדקנות מוצלחת הינה אתגר שעל האדם והחברה ללמוד ולתכנן. בשנים האחרונות נחקר אתגר זה מכיוונים שונים אך טרם נחקרה השפעת תפיסת האקלים החברתי על הזדקנותם של אנשים עם פיגור שכלי (Baltes & Baltes, 1990). הסביבה הפסיכו סוציאלית המיידית שבה המזדקן חי בתוך מסגרת, היא אחד האספקטים החשובים, אם לא האספקט המכריע בתהליך הטיפול והקידום של אנשים עם פיגור אשר חיים במסגרות דיור. קיימת חשיבות רבה לסביבה מאפשרת ותומכת על תהליך הסתגלותו של האדם לאתגרים של החיים. האקלים החברתי נחשב לנושא מפתח כאשר מדברים על אספקטים טיפוליים (Moos, 1996), אי לכך, מטרת המחקר הנוכחי, להסביר את אופי ההזדקנות של אנשים עם פיגור שכלי הדרים במסגרות דיור לאור תפיסתם את האקלים החברתי במסגרות אלו.

הנתונים שסופקו במחקר זה יכולים לשרת כמידע לפיתוח שירותים הולמים לאנשים עם נכות שכלית, ומספקים בסיס להשוואה בין אנשים הדרים בדירור מוסדי ודירור קהילתי במימדי ההזדקנות המוצלחת. בנוסף עשויים להעלות את מודעותם של קובעי מדיניות ואנשי מקצוע לאספקטים סובייקטיביים בחייהם של מזדקנים עם פיגור אשר יתרמו לפיתוח של תפיסה מקצועית חדשה.

תמצית המסגרת התיאורטית וההשערות

בשנים האחרונות, יותר ויותר חוקרים התמקדו בהזדקנות מוצלחת וניסו להגדיר אותה (Rowe & Baltes, 1990; Kahn, 1987; Baltes & Baltes, 1990; Vaillant & Vaillant, 1990; Wong & Watt, 1991). לפי בלטס (Baltes, 1990) הזדקנות מוצלחת היא "תהליך פסיכולוגי חברתי מתמשך של הסתגלות ושל גמישות בהתנהגות: היכולת לעצב מחדש את התפקוד, את התפיסה ואת ההתנהגות לנוכח האתגרים וההשפעות הגופניות, החברתיות והתרבותיות, והיכולת להשיג את מרב הרווחים ולמזער את ההפסדים. לשם תפקוד טוב שיאפשר את כל אלה זקוקים הזקנים למקורות חברתיים, חומריים, פסיכולוגיים ותרבותיים" (עמ' 27).

בעבודה זו יבחן מושג הזדקנות מוצלחת על-פי המודל של רו וקהאן (Rowe & Kahn, 1987). חוקרים אלו הציעו מודל של הזדקנות מוצלחת, אשר מבוסס על השילוב בין שלושה גורמים: **בריאות, תפקוד, ועניין מלא בחיי היום יום.** השילוב והמפגש בין שלושת הגורמים מביאים לזיקנה מוצלחת. המושג אקלים חברתי פותח על ידי החוקרים מוס והאוטס (Moos & Houts, 1968). הם טענו כי למושג זה קיימת השפעה חשובה על התנהגות הדיירים והצוות במוסדות. בנוסף טענו כי ההתנהגות מושפעת מכוחות סביבתיים ומצביים במידה רבה. אופי הסביבה החברתית הנקרא "אקלים חברתי", מושג אשר הוגדר כתוצר של מערכות לחצים דו כיוונית. מצד אחד לחצי הסביבה הפועלים על הפרט ומצד שני הלחצים שמפעיל הפרט על הסביבה. מוס (Moos, 1996) הגדיר שלושה מימדים סובייקטיביים בסיסים בתפיסת הדייר את האקלים החברתי: מימד היחסים, מימד ההתפתחות האישית, ומימד שימור המערכת. אין ספק כי לסביבה יש השפעה על איכות חייהם של אנשים מזדקנים עם פיגור שכלי, לפיכך, ישנה חשיבות רבה בהבנת ההשפעה של תפיסה חיובית לאקלים החברתי על תהליך ההזדקנות של אנשים עם פיגור שכלי, וכיוצא מזה על איכות חייהם. לפיכך נשאלת השאלה האם יש קשר בין תפיסת אקלים חברתי לבין הזדקנות מוצלחת של אנשים עם פיגור שכלי. לאור זאת, מטרת מחקר זה הינה לבדוק האם קיים קשר בין תפיסת האקלים החברתי על ידי אנשים מזדקנים עם פיגור שכלי לבין הזדקנותם המוצלחת ככלל, ולכל מדד ממדדי ההזדקנות המוצלחת בפרט.

בהסתמך על סקירת הספרות, נגזרו ההשערות הבאות:

1. ימצא קשר חיובי בין תפיסת הדייר את האקלים החברתי לבין מצבו הבריאותי, כך שכלל שהאדם הזקן עם פיגור שכלי יתפוס את האקלים החברתי כחיובי יותר במימדי היחסים, ההתפתחות האישית ושימור המערכת, כך יתפוס את מצבו הבריאותי כטוב יותר.
2. ימצא קשר חיובי בין תפיסת הדייר את האקלים החברתי במסגרת לבין רמת תפקודו, כך שכלל שהאדם הזקן עם פיגור שכלי יתפוס את האקלים החברתי כחיובי יותר במימדי היחסים, ההתפתחות האישית ושימור המערכת, כך רמת תפקודו תהא גבוהה יותר.
3. ימצא קשר חיובי בין תפיסת הדייר את האקלים החברתי במסגרת לבין מצבו הרגשי, כך שכלל שהאדם הזקן עם פיגור שכלי יתפוס את האקלים החברתי כחיובי יותר במימדי היחסים, ההתפתחות האישית ושימור המערכת, כך מצבו הרגשי יהיה טוב יותר.
4. ימצא קשר חיובי בין תפיסת הדייר את האקלים החברתי במסגרת לבין תחושת שייכות חברתית וקהילתית, כך שכלל שהאדם הזקן עם פיגור שכלי יתפוס את האקלים החברתי כחיובי יותר במימדי היחסים, ההתפתחות האישית ושימור המערכת, כך הוא ירגיש שייכות חברתית וקהילתית רבה יותר.
5. ימצא קשר חיובי בין תפיסת הדייר את האקלים החברתי במסגרת לבין הזדקנות מוצלחת, כך שכלל שהאדם הזקן עם פיגור שכלי יתפוס את האקלים החברתי כחיובי יותר במימדי היחסים, ההתפתחות האישית ושימור המערכת, כך תהא זקנתו מוצלחת יותר.

6. יימצאו הבדלים במימדי ההזדקנות המוצלחת בין הדיירים הגרים במעונות פנימייה לבין הדיירים הגרים בדוור קהילתי, כך שמימדי ההזדקנות המוצלחת אצל דיירים המתגוררים בדוור קהילתי יהיו יותר טובים מאלו אצל הדיירים המתגוררים בדוור מעוני.

שיטת המחקר

אוכלוסיית המחקר כללה בסך הכל 101 נחקרים, אשר אובחנו כבעלי פיגור שכלי ומוכרים לשירות למען האדם המפגר. הנחקרים שהשתפו במחקר מתגוררים ב-12 מסגרות דוור מוסדי וקהילתי באיזור הצפון. הנחקרים נבחרו לפי הקריטריונים הבאים: 1. דוברי עברית, וורבליים במידה שתאפשר להם להתראיין לצורכי המחקר. 2. גרים לפחות שלושה חודשים במסגרת. 3. גילם מעל 50. לצורך בחינת השערות המחקר נעשה שימוש בכלי המחקר הבאים: 1. שאלון נתונים אישיים ודמוגרפים. 2. שאלון הערכת תפקודי חיים (SELF): שכולל שאלון תפקוד ושאלון מצב רגשי המורכב משני סולמות: סולם דימוי עצמי וסולם מצב נפשי. 3. שאלון מצב בריאות (דיווח עצמי) 4. שאלון שייכות חברתית, קהילתית ומשפחתית: מתוך שאלון איכות חיים שחבר ע"י שאלוק וקית' (Schalock & Keith, 1993) 5. שאלון תפיסת אקלים חברתי: (Moos, 1996). Copes- Community Oriented Programs Environment Scale

ממצאים עיקריים

הניסיון להסביר את ההזדקנות המוצלחת של בעלי פיגור באמצעות תפיסתם את האקלים החברתי במסגרת מגוריהם, העלה ממצאים חלקיים. מן הניתוחים עלה כי קיימים ממצאים עיקריים בשלושה מקרים. את הדימוי העצמי מסבירים תפיסת האקלים החברתי במימד היחסים ובמימד ההתפתחות האישית (הראשון תורם יותר), את תחושת השייכות מסבירים תפיסת האקלים החברתי במימד היחסים ובמימד ההתפתחות האישית (השני תורם יותר), ואת מכלול ההזדקנות המוצלחת, המבוסס על שקלולם של כל מדדיו, מסבירים גם כן תפיסת האקלים החברתי במימד היחסים ובמימד ההתפתחות האישית (השני תורם יותר). בשני מקרים, התברר כי ישנו קשר ספציפי בין תפיסת האקלים החברתי במימד שימור המערכת לבין רמת התפקוד ומכלול ההזדקנות המוצלחת, אך קשר זה מתווך על ידי סוג הדוור.

מסקנות מדעיות ויישומיות

ממצאי מחקר זה עלולים לתרום רבות להבנתנו את הדרך שבה תפיסתם של אוכלוסיית האנשים עם הנכות השכלית את האקלים החברתי בסביבת מגוריהם משפיעה על הזדקנותם, דבר שעשוי לסייע בתכנון ושיפור של שירותים על מנת שיתאימו לצרכיהם, וכתוצאה יביאו לשיפור באיכות חייהם. ממצאים אלו מחייבים את קובעי המדיניות, ואנשי המקצוע ליזום תוכניות התערבות אשר שמות דגש על שיפור התפיסה של האדם עם הפיגור את סביבתו החברתית על ידי לימוד מיומנויות של סגור עצמי שיעזרו לאנשים אלו לתרגל החלטה עצמית ולקחת חלק במה שמתרחש בסביבתם. בנוסף יש צורך בתוכניות התערבות אשר

מחזקות את הערכים של עזרה הדדית ואחריות, ותוכניות אשר מפתחות יוזמה, ביטחון עצמי, ועצמאות.
התוכניות צריכות להיות מיועדות הן לאנשי הצוות המטפל והן לאוכלוסייה עצמה